

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

COVID-19 Pandemisi Sürecinde Algılanan İş Güvencesizliğinin Algılanan Stres Üzerindeki Etkisinde Psikolojik Dayanıklılığın Aracılık Rolü

The Mediating Role of Psychological Resilience in the Impact of Perceived Job Insecurity on Perceived Stress during the COVID-19 Pandemic

Şeyma Gün EROĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
guneroglu@mu.edu.tr

Orcid ID: 0000-0001-9411-5236

Fusun TOROS

Dr., Bağımsız Araştırmacı
dr.fusuntoros@gmail.com

Orcid ID: 0000-0003-4500-1608

Öz: İnsanlık, 21. yüzyılda COVID-19 pandemisiyle küresel çapta ve uzun süreli bir salgın süreci ile ilk kez karşı karşıya kalmıştır. Bu tür bir zorluğun üstesinden nasıl gelinebileceğine dair fazla bir deneyimin olmaması, COVID-19 pandemisinin ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik risk faktörlerinden biri olan iş güvencesizliği algısının olgusal sonuçlarını incelemeyi daha önemli hale getirmektedir. Bu çalışmada, COVID-19 pandemisi sürecinde iş güvencesizliği algısının, algılanan stresin stres algısı ve yetersiz öz-yeterlik algısı şeklinde ifade edilen boyutları üzerindeki etkisinde psikolojik dayanıklılığın aracılık rolü incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini özel sektörde çalışan 364 katılımcı oluşturmaktadır. Yapılan istatistiksel analizler sonucunda iş güvencesizliği algısının stres algısı ve yetersiz öz-yeterlik algısı üzerindeki etkisinde psikolojik dayanıklılığın sırasıyla kısmi aracılık ve tam aracılık rolü olduğu bulunmuştur. Bu bulguların, farklı faktörlerden kaynaklanan kriz dönemlerinde de örgütler açısından çalışanların iş güvencesizliğine dair algı ve endişelerini gidermek ve onların algıladıkları stres düzeylerini azaltmak ve bireyler açısından da zorluklar karşısında dayanıklılık geliştirmelerini sağlamaya yönelik çabalara katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: İş güvencesizliği algısı, algılanan stres, psikolojik dayanıklılık, COVID-19 pandemisi.

Abstract: In the 21st century, humanity has faced a global and long-lasting pandemic with the COVID-19 pandemic for the first time. The lack of experience in overcoming such a challenge makes it all the more important to examine the actual consequences of the perception of job insecurity, one of the socio-economic risk factors posed by the COVID-19 pandemic. This study examined the mediating role of psychological resilience in the effect of the perception of job insecurity in the COVID-19 pandemic process on the dimensions of perceived stress expressed as perceived distress and insufficient self-efficacy perception. The study sample consists of 364 participants working in the private sector. As a result of the statistical analysis, it was found that psychological resilience plays a partial mediating and full mediating role in the effect of the perception of job insecurity on the perceived distress and insufficient self-efficacy, respectively. These findings are expected to contribute to efforts to eliminate employees' perceptions and concerns about job insecurity, reduce their

Geliş Tarihi:02.06.2022

Kabul Tarihi:18.08.2023

Yayın Tarihi:31.08.2023

Atıf: Eroğlu, Ş.G. & Toros, F. (2023). COVID-19 pandemisi sürecinde algılanan iş güvencesizliğinin algılanan stres üzerindeki etkisinde psikolojik dayanıklılığın aracılık rolü. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 571-589. Doi: 10.33437/ksusbd.1139856

perceived stress levels, and develop resilience in the face of difficulties for individuals in times of crisis caused by different factors.

Keywords: Job insecurity perception, perceived stress, resilience, COVID-19 pandemic.

GİRİŞ

COVID-19 pandemisi, kişisel özgürlüklerden ekonomik faaliyetlere kadar her türlü yaşam koşullarında köklü değişiklikler gerektiren benzeri görülmemiş bir küresel kriz yaratmıştır (Shevlin vd., 2020). Geçmişte yaşanan kasırga, sel ve diğer bulaşıcı hastalık salgınlarından sonra olduğu gibi COVID-19 pandemisinin ardından da birçok insanın kaygı, akut stres ve travma sonrası stres semptomlarını içeren olumsuz psikolojik reaksiyonları yaşaması kaçınılmazdır (Polizzi vd., 2020: 59). Bu anlamda, ülke nüfusunda birtakım psikolojik bozuklukların gelişmesi, pandemi sona erdiğinde, ulusal çapta sosyal ve ekonomik sorunların hızla iyileştirilmesini engelleyici bir rol oynayabilir (Shevlin vd., 2020: 8). COVID-19 pandemiden kaynaklı ortaya çıkabilecek sıkıntıların önemli nedenlerinden biri de bireylerin mevcut ekonomik koşullarındaki olumsuz değişimlerdir. COVID-19 pandemisinin dünya çapında başlattığı ekonomik kriz, kuşkusuz iş güvencesizliği algısını da değiştirmiş ve bununla ilgili kaygıları en üst düzeye çıkarmıştır (Elshaer ve Azazz, 2021). Bununla birlikte pandeminin yarattığı beden ve ruh sağlığı sorunlarının yanında, konunun bir de ekonomik faktörler ve sosyal güvenlikle ilgili yönleri vardır. COVID-19 krizinin henüz erken dönemindeki ön göstergeler, istihdamda ciddi düşüslere işaret etmektedir (Coibion vd., 2020: 6). Yapılan bir araştırmada COVID-19 pandemiden kaynaklı olarak işini kaybeden kişilerin çoğunun yeni bir iş bulma arayışından vazgeçtikleri tespit edilmiş ve ayrıca pandemiden kaynaklı erken emeklilik dalgasının işgücü piyasasında daha kalıcı bir değişim yarattığı bulunmuştur (Coibion vd., 2020: 6)

Aslına bakılırsa insanlık tarihi boyunca sayısız kitlesel travma ve trajedi yaşanmıştır. Polizzi ve diğerlerine (2020:62) göre, bu olaylara ruh sağlığı sorunları her zaman eşlik etmiş olsa da insanların geçmişte bu tür krizlerle nasıl başa çıktıklarına dair deneyimlerinden de çok şey öğrenilebilir. García-León ve diğerlerine (2019: 87) göre depremler, tsunamiler ve şiddete maruz kalma gibi travmatik olaylardan etkilenen insanlar ve kronik hastalıklar gibi risk altındaki popülasyonlarda psikolojik dayanıklılığın önemli bir rolü vardır. COVID-19 pandemisi de hayatın her alanını derinden etkileyen bir başka travmatik olay olarak görülebilir. Pandemi süreci, işgücünü pek çok zorlukla mücadele etmek durumunda bırakmıştır. Fakat, son zamanlardaki araştırmalar psikolojik dayanıklılığın, işle ilgili stres gibi zorluklar karşısında çalışanların başa çıkma ve uyum sağlama (Malik ve Garg, 2020: 1074) ile duygusal dengeyi koruyabilme ve çözüm odaklı davranabilme becerilerini (Warner ve April, 2012: 56) artırdığını göstermektedir. Bu çerçevede, bu araştırmanın temel amacı, özel sektör çalışanlarının COVID-19 pandemisi sürecinde algılanan iş güvencesizliğinin, öznel stres düzeyleri üzerindeki etkisinde psikolojik dayanıklılığın rolünü incelemek olarak belirlenmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu kısımda, iş güvencesizliği, psikolojik dayanıklılık ve algılanan stres kavramlarına dair tanımlamalara ve bu kavramların önemli yönlerine dair açıklamalar yer almaktadır.

İş Güvencesizliği Kavramı

Örgüt araştırmalarında iş güvencesizliğine yönelik ilginin giderek arttığı görülmektedir. Bu ilginin en önemli nedenlerinin, tarihsel süreçte yaşanan ekonomik krizler ve buna bağlı gerilemeler, gelişmiş ekonomilerde görülen şirket birleşme ve satın alma uygulamaları, zaman içinde endüstriyel yapıda görülen önemli dönüşümler ve genel olarak işgücünün sendikal örgütlenme eğiliminde görülen azalışa bağlı olarak işveren karşısında daha savunmasız hale gelmesi olduğu söylenebilir (Greenhalgh ve Rosenblatt, 1984: 438). Bu nedenlere bir de son zamanların en büyük küresel krizlerinden biri olan COVID-19 pandemisinin yarattığı olumsuz etkiler eklenebilir.

İş güvencesizliği, genel olarak bir çalışanın mevcut iş durumunun sürekliliğine ilişkin olumsuz beklentileri (Davy, Kinicki ve Scheck, 1997:323) ya da endişeleri olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla iş güvencesizliği, fiili iş kaybının aksine, çalışanın işin özelliklerinin ve işin devam eden varlığının risk

altında olduğu algısına yol açacak şekildeki beklentisini ifade etmektedir (Sverke ve Hellgren, 2002: 27). Bu tanımlar, iş güvencesizliğinin gelecek odaklı bir olgu olduğuna işaret etmektedir. İş güvencesizliği, çalışanların gelecekte bir noktada meydana gelebilecek özellikle iş kaybı gibi olaylar hakkındaki tahminini yansıtmaktadır. Bu nedenle, işle ilgili beklenen veya potansiyel tüm olaylar iş güvencesizliği yaratmamakta, bunun yerine yalnızca zarar veya kayıp potansiyeli içeren olaylar, bu kavramın kapsamı içine girmektedir (Shoss, 2017: 1916). Bu çerçevede iş güvencesizliği, çalışanların ekonomik dalgalanmalar, endüstri düşüşü ve örgütsel değişim gibi çevresel tehditlerden etkilenen mevcut istihdamlarının devamlılığına ve istikrarına yönelik tehditlere ilişkin öznel algılarını ifade etmektedir (Lin vd., 2021: 318). Bireylerin öznel algılarına odaklanmak, algılar ile nesnel gerçeklik arasındaki farkı ima etmektedir. Bu bağlamda iş güvencesizliğinin, öznel olarak algılanan gönülsüz iş kaybı olasılığını ifade ettiğini vurgulamak önemli hale gelmektedir (Sverke, Hellgren ve Näswall, 2002: 243). Fakat, literatürde bazı yazarlar tarafından iş güvencesizliği kavramının, fiili ve nesnel durumları da içine alacak şekilde daha geniş olarak tanımlandığı görülmektedir. Bu tanımlardan birinde Reinardy (2012: 56) iş güvencesizliğini, işin tamamen kalıcı olarak kaybindan işin değerli özelliklerinin kaybına kadar değişebilen geniş bir spektrumda ve bir iş durumundaki sürekliliğin potansiyel kaybı olarak tanımlamıştır. Yine de son yıllarda iş güvencesizliği tanımlarının büyük bir kısmında bu olgunun öznel olarak deneyimlenen bir stres etkeni olduğu görüşünün belirgin bir şekilde öne çıktığı görülmektedir (Sverke ve Hellgren, 2002: 27).

Bu noktada literatürde iş güvencesizliği kavramının açıklanmasına önemli katkılar sağlayan bazı yazarların açıklamalarına yer vermek önemli görülmektedir. Bu yazarlardan Klandermans ve Van Vuuren'in (1999: 147), iş güvencesizliği kavramının literatürdeki gelişimine dair üç önemli konuyu vurguladıkları görülmektedir. Yazarların vurguladıkları ilk konu, literatürde iş güvencesizliğinin nesnel ya da öznel bir olgu olup olmamasıyla ilgili tartışmalardır. Yazarlar, nesnel iş güvencesizliğinin çok az olduğu şirketlerde bazı çalışanların öznel olarak iş güvencesizliği yaşadığını ve bunun özgüven eksikliği gibi kişilik özellikleriyle ilgili olabileceğini ifade etmişlerdir. Bunun tam tersi durumlar da söz konusu olabilmektedir. Yani bazı çalışanlar da şirketin olumsuz geleceğine rağmen kendi kariyerleri konusunda iyimser olabilmektedir. Fakat yazarlara göre zaten kapanma riski altındaki şirketlerde kişilik özellikleri gibi faktörler önemsiz hale gelmektedir. Bu çerçevede Klandermans ve Van Vuuren (1999: 147) iş güvencesizliğini, hem bir şirketin çalışanlarına getirebileceği nesnel bir durum hem de bir çalışanın işini kaybetme ihtimaliyle ilgili kendi öznel tahmini olarak tanımlamışlardır. İkinci konu ise iş güvencesizliğinin sadece işin sürekliliğiyle mi ilgili olduğu yoksa işin önemli yönlerinin sürekliliğini de kapsayıp kapsamadığı sorusuyla ilgilidir. Yazarlar bu konuda literatürdeki kanıtların bireylerin işlerini kaybetme korkularının, işinin özelliklerini kaybetme korkularından psikolojik olarak onlara daha fazla zarar verici olduğunun gösterildiğini belirtmişlerdir. Üçüncü konu ise iş kaybı veya iş özelliklerinin kaybı olasılığının ayrımı ile bu tür kayıpların yaratacağı zararın büyüklüğü ile ilgilidir. Klandermans ve Van Vuuren'e (1999: 148) göre literatürde bu konuya dair farklı yaklaşımların varlığına rağmen, buradaki esas belirleyici unsur, bireylerin ailevi durumu, mevcut işgücü piyasasının özellikleri ve sosyal güvenlik sistemlerinin etkinlik derecesi gibi bağlamsal faktörlerdir.

İş güvencesizliği literatürüne önemli katkılar sağlayan yazarlardan Greenhalgh ve Rosenblatt (2010: 9) ise iş güvencesizliği kavramını, genel olarak işin ve spesifik olarak işin özelliklerinin kaybedilmesi riski ile çalışanların böyle bir tehdide direnme konusundaki güçsüzlüğü şeklinde tanımlamışlardır. Yazarlar bu tanımlarının dört temel unsuru içerdiğini ifade etmişlerdir. Bu unsurlardan ilki, çalışanın mevcut pozisyonunun sürekliliği konusundaki arzudur. Çünkü bazı çalışanlar, kariyerleri konusunda daha cazip iş alternatiflerine sahip olmaları gibi belirli koşullar altında, işten çıkarılmaktan memnuniyet duyabilirler. Bu tanımdaki ikinci unsur, tehdittir. Nesnel olarak gerçek olmasa da işin sürekliliği konusunda çalışanlar öznel bir tehdit algısına sahip olabilirler. Aslında bu da öznel olarak algılanan iş güvencesizliğini ifade etmektedir. Üçüncü unsur, risk altındaki iş özellikleriyle ilgilidir. Bir çalışan hoşlanmadığı görevlerin verilmesi veya ayrıcalıklarının kısıtlanmasından endişe duyuyorsa, bu çalışanın önemli derecede iş güvencesizliği yaşamasına neden olmaktadır. Dördüncü ve son unsur ise güçsüzlüktür. Bir çalışan bu tür bir tehditle karşı karşıyaysa, fakat buna direnme gücüne sahip değilse, iş güvencesizliği ortaya çıkacaktır (Greenhalgh ve Rosenblatt, 2010: 10). İş güvencesizliği kavramına dair bu yazarlardan daha farklı olarak De Witte (1999: 156) iş güvencesizliğinin geleceğe dair belirsizlikler içeren bir olgu olduğunu ileri sürmüştür. De Witte'e (1999: 156) göre öznel bir algılama olan iş güvencesizliği olgusunda, ilgili birey için mevcut örgütünde ve işinde çalışmaya devam

edip etmeyeceği veya işten çıkarılıp çıkarılmayacağı belirsizdir. Bu durum işten çıkarılmanın kesinliğinden farklıdır. Çünkü işten çıkarılma ya da işin kaybı durumunda gelecek açıktır ve bu birey gelecekteki istihdamı ya da işsiz kalacağı süre için bir hazırlık sürecine başlaması gerektiğini bilmektedir (De Witte, 1999: 156).

Çalışanların özellikle kriz zamanlarında işlerini kaybetme olasılıklarına ilişkin algıları şeklinde de tanımlanabilen iş güvencesizliği (Aguiar-Quintana vd., 2021: 2) ile ilgili kaygı ve depresyon semptomlarında COVID-19 pandemisi nedeniyle belirgin artışlar olduğu ifade edilmektedir (Wilson vd., 2020: 686). Bu nedenle, iş güvencesizliği, iş kaybı olasılığının yüksekliği nedeniyle önemli bir stres ve kaygı kaynağı olarak algılanmaktadır (Nemteanu, Dinu ve Dabija, 2021: 67).

Psikolojik Dayanıklılık Kavramı

Literatürde, farklı disiplinler tarafından ele alınan ve çok da uzun sayılmayacak bir geçmişe sahip olan psikolojik dayanıklılık (Friborg vd., 2005: 29), psiko-sosyal olumsuzluklara maruz kalındığında yüksek uyumsuzluk riskine rağmen, beklenmeyen olumlu sonuçları tanımlamak ve açıklamak için kullanılan bir psikolojik yapıdır (Friborg vd., 2006: 213). Gelişim psikologları, bireylerin önemli sıkıntı veya travma deneyimlerine rağmen genel olarak olumlu adaptasyon sergiledikleri dinamik bir süreç olarak tanımlanan psikolojik dayanıklılığın yapısıyla ilgilenmişlerdir (Campbell-Sills vd., 2006: 586). Literatürde, psikolojik dayanıklılık kavramının, zorlu ve tehdit edici koşullara rağmen başarılı bir adaptasyon süreci ve bu sürecin olumlu çıktıları ya da bunun için gerekli kapasite anlamında (Masten, Best ve Garmezy, 1990: 425) kullanıldığı görülmektedir. Başka bir anlatımla temel olarak psikolojik dayanıklılık, sıkıntı ve zorluk yaşanmasına rağmen zihinsel sağlığı koruma veya yeniden kazanma yeteneği ve olumlu adaptasyon olarak ifade edilmektedir (Herrman vd., 2011: 259). Çevresel risk faktörleri ile stres ve zorlukların üstesinden gelinmesinde nispeten bir direnç anlamına gelen psikolojik dayanıklılığın, karşılıklı bir etkileşim süreci içinde deneyimlendiği ve öğrenilebildiği (Rutter, 2006: 1) kabul edilmektedir. Benzer şekilde, Caza ve Milton (2012: 898) da psikolojik dayanıklılığın, bireylerin yaşadıkları olumsuzluklardan ve sosyal çevreleriyle olan etkileşiminden kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir. Tugade vd., (2004: 1162) ise psikolojik dayanıklılığı, zorluklarla başa çıkmak için olumlu duyguları kullanarak olumsuz olayların etkisinden kurtulma ve yeniden toparlanma yeteneği olarak tanımlamışlardır. Literatürde psikolojik dayanıklılığın kalıtsal bir kişilik özelliği mi, yoksa zaman içinde öğrenilebilir bir süreç mi olduğuna dair bazı tartışmalar vardır. Fakat son çalışmalarda psikolojik dayanıklılığın nispeten değişmeyen genetik faktörler tarafından belirlenen sabit bir özellik olmaktan çok, yaşanarak öğrenilen ve bu nedenle de gelişme kapasitesine sahip bir zihinsel süreç olduğu ileri sürülmektedir (Winwood vd., 2013: 1205). Bu da psikolojik dayanıklılığın öğrenilebilir olma olasılığını artırmaktadır.

Psikolojik dayanıklılık çalışmaları, esasen risk çalışmalarından ortaya çıkmıştır (Waller, 2001: 291). Çünkü psikolojik dayanıklılık, riski de içine alan zorlu koşullar altında olumlu adaptasyonun sürdürülmesini ifade etmektedir (Sutcliffe ve Vogus, 2003: 95). Winwood ve diğerleri (2013: 1205) önemli stres ve travma kaynaklarını yönetme ve uyum sağlama süreci olarak tanımladıkları psikolojik dayanıklılığın, bireyin yaşantısında ve çevresinde sahip olduğu varlık ve kaynaklar yoluyla, zorlu koşullara uyum sağlama ve kendini toparlama yeteneğinin gelişmesini kolaylaştırdığını ve ayrıca psikolojik dayanıklılık deneyimlerinin yaşam boyunca değişiklik gösterebildiğini ileri sürmüşlerdir. Kısacası, psikolojik dayanıklılığın, bireylerin stresli durumlarla başa çıkmalarını sağlayan, bir stres etkenine karşı geliştirilen uyum sağlayıcı veya adapte olunabilen bir tepkinin sonucu olduğu kabul edilmektedir (García-León vd., 2019: 87). Çünkü psikolojik dayanıklılık ile ilgili yapılan çalışmalarda, bu psikolojik yapının bireylerin yaşam streslerine yönelik uyumlarını artırarak onları olumsuz yaşam olaylarına karşı önemli ölçüde koruduğunu gösteren önemli sayıda bulgu vardır (Friborg vd., 2006: 214). Bundan başka, psikolojik dayanıklılığın, iyi oluşun sağlanmasında da rol oynayabilmesine rağmen, yüksek stres koşulları altında adaptasyon için çok daha güçlü etkilere sahip olduğu düşünülmektedir (Friborg vd., 2006: 214).

Psikolojik dayanıklılık tanımlarında vurgulanan zorluk ve sıkıntı, bu kavramın özünün daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir. Psikolojik dayanıklılık, yaşanan zorluk ve sıkıntı uzun süreli veya şiddetli olduğu durumlardaki hiçbir şekilde zarar görmeme veya kırılmama anlamında değil, ani bir şekilde beliren tehlike ve stres ortadan kalktığı zamanki iyileşme olgusunu ifade etmektedir (Masten

vd., 1990: 434). Bu çerçevede, psikolojik dayanıklılık, bir zorluk ya da sıkıntıyla karşılaşıldığında bundan hasar görmeme anlamında değil, maruz kalınan sıkıntıya tahammül edebilme, kendini toparlama ve iyileşme becerisi olarak düşünülmelidir. Dolayısıyla psikolojik dayanıklılığın ana öncülünün sıkıntı ve zorluk olduğu söylenebilir (Earvolino-Ramirez, 2007: 76).

Psikolojik dayanıklılık kavramı üzerinde tam anlamıyla görüş birliğine varılmış bir tanım olmamasına rağmen, yine de bu kavramı tanımlamaya yönelik girişimlerin çoğunun, en az iki özellik içerdiği dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, psikolojik dayanıklılık olgusunun sıkıntı verici bir durum veya zorlukla karşılaşılmasıyla gelişen bir süreç olduğuyla ilgilidir. İkincisi ise bu tür zorlayıcı bir durumu, belirli bir dereceye kadar olumlu adaptasyonun izlemesidir (Winwood vd., 2013: 1205). Benzer bir tespit Masten ve Coatsworth (1998: 206) tarafından da yapılmıştır. Onlara göre psikolojik dayanıklılığı tanımlamak için iki yargıya ihtiyaç vardır. Birincisi, birey için önemli bir tehdidin varlığı veya bireyin şiddetli bir travma ya da sıkıntıya maruz kalmasıdır. İkincisi ise adaptasyonun ve gelişimin niteliğinin iyi ve olumlu yönde olmasıdır (Masten ve Coatsworth, 1998: 206). Bununla birlikte Masten ve diğerleri (1990: 426) ile Werner'e (1995: 81) göre ise psikoloji literatüründe dayanıklılık, üç farklı türdeki olguyu tanımlamak için kullanılmaktadır: (1) Yüksek risk durumuna rağmen iyi sonuçlar, (2) tehdit altında sürdürülebilir yeterlilik ve (3) travmadan kurtulma. Buradan da anlaşılacağı üzere, mevcut tanımlar ve kavramsallaştırmalar, dayanıklılık ile birlikte zorluklara, yaşamdaki çeşitli stres etkenlerine ve travmatik olaylara uyum sağlama ve bunlarla başarılı bir şekilde başa çıkma yeteneğini içermektedir (Wald vd., 2006: 1).

Stres Kavramı

Stresle ilgili literatür gözden geçirildiğinde 1950'lerden sonra stres olgusunun anlaşılmasına yönelik daha farklı yaklaşımların ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu çerçevede stres, yaşamın kaçınılmaz bir yönü olarak görülmekte, fakat fark yaratan kısmın insanların onunla nasıl başa çıktığı ile ilgili olduğu kabul edilmektedir (Lazarus ve Folkman, 1984: 21). Hans Selye (1956) tarafından ortaya atılan Genel Adaptasyon Sendromu'na göre, stres her zaman olumsuz değildir (Akt. Ridner, 2004: 537). Bu nedenle stres, bireye her zaman zarar vermek zorunda değildir hatta yaşamını desteklemek için gereklidir. Genel olarak stres tepkisi uyum sağlanabilir ya da adapte olunabilir bir özellik içermektedir ve dış taleplere uyum sağlamada çok önemli bir role sahiptir. Bununla birlikte kronik stres, sağlık ve iyi oluş üzerinde olumsuz etkilere neden olabilir (García-León vd., 2019: 87).

Stres olgusu başlangıçta fizyolojik yansımaları, önemli yaşam olaylarının oluşumu ve günlük güçlüklerin sıklığı gibi faktörler üzerinden incelenmiştir. Daha sonraki yaklaşımlarda, bir kişinin strese ilişkin bilişsel değerlendirmesinin, stresli olayları açıklamadaki en önemli faktör olduğu düşünülmüştür (Schiffirin ve Nelson, 2010: 34). Stres olgusunu bilişsel bir süreç olarak inceleyen bu yaklaşıma göre insan, çevresel olayları kendi değerlerine ve kaynaklarına göre yorumlar ve biyolojik, psikolojik ve davranışsal olarak tepki verir. Ayrıca, bu yaklaşımda kişilerin yaşadığı hayat olayları ve bu olaylardaki mevcut zorlanmaların, sadece onların mevcut kaynaklarından daha fazla olduğu durumlarda ortaya çıktığı ve böylece bu olayları stresli olarak nitelendirdikleri görüşü hakimdir (Schiffirin ve Nelson, 2010: 35). Bu çerçevede stres literatürüne bilişsel değerlendirme kavramsallaştırmasıyla önemli katkılar sağlamış olan Lazarus ve Folkman (1984: 19) da bir uyumsuzluk göstergesi olarak stresi, bir bireyin kaynaklarını zorlayan veya aşan ve böylece psikolojik iyi oluşunu tehdit eden bireyin çevresi ile kendisi arasındaki ilişkiye dair değerlendirmeleri olarak tanımlamışlardır.

Öznel stres algısı, sağlık araştırmalarında olduğu kadar örgütsel davranış alanında da ilgi duyulan önemli konulardan biri olmaya devam etmektedir (Sarrionandia vd., 2018: 2). Çünkü, bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarındaki bozulmaların, onların psikolojik iyi oluşlarındaki kötüleşmelere ve sosyal işlevlerinde aksamalara neden olmasından dolayı bütün bu olumsuzlukların, örgütlerin performansını düşürecek potansiyel etkilerinin olması, çalışanların öznel olarak deneyimlediği stres düzeylerini incelemeyi önemli hale getirmektedir (De Bruin, 2006: 68). Stres ile ilgili araştırmalarda, konunun genel olarak üç belirgin perspektiften ele alındığı görülmektedir. Çevresel perspektif, çeşitli taleplerle ilişkili çevresel olayların ve deneyimlerin değerlendirilmesine odaklanmaktadır. Psikolojik perspektif, bireylerin belirli olayların veya deneyimlerin ortaya çıkardığı zorluklarla başa çıkma yeteneklerine ilişkin öznel değerlendirmelerini temel almaktadır. Biyolojik perspektif ise stresin yarattığı tepkilerde fizyolojik sistemlerin faaliyetlerine vurgu yapmaktadır (Cohen ve Kessler, 1997: 4; Lee, 2012: 121).

Bunun yanında, stresle ilgili son dönemdeki tanımlar incelendiğinde, stresin iki ana bileşenine odaklanıldığı görülmektedir: (a) çevresel stres etkenleri veya uyaranlar gibi stres “nedeni” (örneğin, büyük hayat olayları veya günlük zorluklar) ve (b) stresin algısal süreçlerle birlikte değerlendirilmesi sonucunda strese karşı gelişen öznel veya duygusal tepki anlamında stresin “etkisi” (Kopp vd., 2010: 211). Bu çerçevede stres sürecinin, bireyin mevcut amacına ulaşmasını engelleyici birtakım belirtilerin ortaya çıkışıyla ilgili kaygı durumunda anlamlı bir farklılığın veya tehdit edici bir değişikliğin farkına varmasıyla başladığı kabul edilmektedir (Folkman ve Greer, 2000: 12). Başka bir anlatımla stres, insanların yüz yüze geldiği bir zorlukla ve bu zorluğun bireyler tarafından baş etme kapasitelerinin üzerinde, tehdit edici veya ağır olarak algılanmasıyla başlamaktadır (Pearlin, 1989: 242). Bununla birlikte çoğu zaman stres, ya uyaran ya da tepki olarak tanımlanmaktadır. Uyarıcıyı temel alan stres tanımları; doğal afetler, zararlı koşullar, hastalık ya da işten çıkarılma gibi çevredeki olaylara odaklanmaktadır. Fakat bu yaklaşım, belirli durumların normatif olarak stresli olduğunu varsayar ve olayların değerlendirilmesinde bireysel farklılıklara izin vermez (Lazarus ve Folkman, 1984: 21). Oysaki son dönemdeki yaklaşımlarda bir olay ya da durumun stresli sayılabilmesi için algısal süreçler aracılığıyla stresli olarak algılanması gerektiği kabul edilmektedir (Roberti vd., 2006: 135). Bu nedenle stres etkenlerinin etkisi, (a) stres etkeninin tehdit edici veya zorlu olarak algılanmasına ve (b) stres etkeniyle baş edebilmek için uygun kaynakların eksikliğine ya da yokluğuna bağlanmaktadır (Roberti vd., 2006: 135).

Öte yandan uzun süreli stres, kötü fiziksel ve zihinsel sağlık sonuçlarıyla ilişkili (Liu vd., 2021: 1) görülmektedir. Yüksek düzeyde algılanan stresin, bireylerin bilişsel yetenekleri üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır (De Bruin, 2006: 68). Olumsuz anlamıyla psikolojik stres, bireyin belirli bir stres etkenine yanıt olarak kişiye geçici veya kalıcı olarak zarar veren, rahatsız edici duygusal durumu ifade etmektedir (Ridner, 2004: 539). Aşırı stres, duyguları yönetmede, dikkati odaklamada, karar vermede ve net veya nesnel düşünmede zorluklara neden olabilmektedir (Spangler vd., 2012: 1421). Ng ve Jeffery’e (2003: 638) göre ise yüksek stres, çalışan yetişkinlerin fizyolojik sağlığını kötü yönde etkileyecek olumsuz davranışlara (sigara kullanımı, kilo artışı gibi) neden olmaktadır. García-León ve diğerleri (2019: 87) ise kronik stresin, sağlık ve iyi oluş üzerinde olumsuz sonuçlara neden olduğunu ifade etmişlerdir. Bu çalışmada stres kavramı, bireylerin bedensel, zihinsel ve duygusal dengelerini bozacak boyutlara ulaştığı zaman ortaya çıkan ve insan hayatını olumsuz şekilde etkileyen yönleri açısından ele alınacaktır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu kısımda araştırmanın amacı ve önemi ifade edilmekte, araştırmanın modeli ve hipotezleri sunulmakta, araştırmanın evren ve örnekleme hakkında bilgi verilmekte ve son olarak araştırmada kullanılan veri toplama araçlarına dair açıklamalar ile veri seti için gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi bulgularına yer verilmektedir.

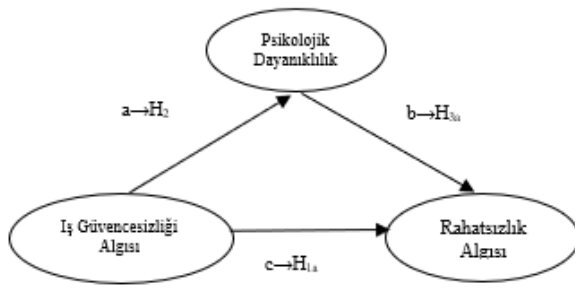
Araştırmanın Amacı ve Önemi

COVID-19 pandemisinin yarattığı sosyo-ekonomik risklerden biri olan iş güvencesizliğine dair katılımcıların algılarını, bu faktörün onların genel stres düzeylerini nasıl etkilediği ve bunlara ilave olarak çalışanların psikolojik dayanıklılıklarının bu sıkıntılı zamanları kolay atlattıklarını sağlayıp sağlamadığını incelemek önemli hale gelmektedir. Brooks ve diğerleri (2020: 912) yaptıkları literatür incelemesinde COVID-19 pandemisi dönemindeki en belirgin stres faktörleri olarak daha uzun karantina süresi, enfeksiyon korkusu, yetersiz tedarik, yetersiz bilgi, finansal kayıp ve damgalama olduğunu bildirmişlerdir. Ayrıca, Shevlin ve diğerleri (2020:8), bazı grupların pandeminin sonraki aşamalarında daha yüksek düzeyde psikolojik sorunlar gösterip göstermediğini ve onların ihtiyaçlarını karşılamak için özel müdahalelerin ve politikaların geliştirilmesi gerekip gerekmediğini izlemek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. Wilson ve diğerlerine (2020: 689) göre yaygınlık kazanan iş güvencesizliği algısı, olumsuz ruh sağlığı sonuçlarının ortaya çıkma riskini artırdığından, COVID-19 pandemisi sırasında çalışanların ruh sağlığını incelemek daha da önemli hale gelmektedir. Bu tür salgınların nadiren ortaya çıkması sebebiyle, literatürde pandemiler sırasında iş güvencesizliğinin olası psikolojik etkilerini inceleyen çok az araştırma olduğu dikkat çekici bir durumdur (Wilson vd., 2020: 686). Buradan da anlaşılacağı üzere, COVID-19 pandemisi gibi kriz dönemlerinde toplumdaki farklı grupların algılanan risk faktörlerine yönelik tepkilerinin tespit

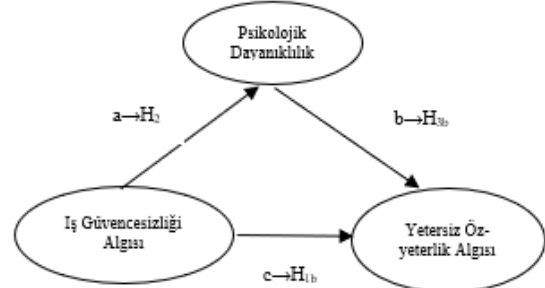
edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla birlikte, Rutter (1993: 626) risk faktörleriyle ilgili araştırmalarda, insanların psiko-sosyal sıkıntılara nasıl tepki verdikleri konusunda, çok önemli değişkenliklerin söz konusu olduğunu ifade etmiştir. COVID-19 pandemisi ise insanların yaşam tarzında önemli değişiklikler yaratan küresel bir krizdir. Dolayısıyla bu tür kriz dönemlerinde bireylerin tepkileri, olağan dönemlerden farklılaşabilmektedir. Satıcı ve diğerlerinin (2020), psikolojik dayanıklılık geliştirmenin COVID-19'un neden olduğu korku ve kaygı ile başa çıkmada etkili bir faktör olabileceğine yönelik iddiaları da bu görüşü destekler niteliktedir. Bunun yanında, Pearlin (1989: 243) stresin sosyolojik kökenlerine ve stres etkenlerinin doğal kaynaklarına daha fazla odaklanması gerektiğini ifade etmiştir. Psikolojik dayanıklılık literatürü incelendiğinde araştırmaların çoğunun çocuklardan ve ergenlerden oluşan popülasyonlarda yapıldığı görülmektedir. Bu bulgu çerçevesinde García-León ve diğerleri (2019: 87) psikolojik dayanıklılığın yetişkinlerde nasıl işlediğine dair çok az bilgi sahibi olunduğunu vurgulamışlardır. Bu sebeple psikolojik dayanıklılıkla ilgili yetişkinlerden oluşan örneklem üzerinde daha fazla sayıda araştırma yapılmasına ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Literatürde psikolojik dayanıklılığın, günlük stres gibi farklı stres türleri ile nasıl ilişkili olduğu konusunda henüz bir fikir birliği olmaması (García-León vd., 2019: 87) da bu konuda daha fazla araştırma yapılmasını önemli hale getirmektedir. Bu nedenle, bu çalışmada, iş güvencesizliğinin kamu sektörüne göre özel sektörde daha sık görülmesi dikkate alınarak, özel sektörde halihazırda çalışan bir örneklem grubu üzerinde iş güvencesizliği risk algısının, algılanan stres üzerindeki etkisinde psikolojik dayanıklılığın aracılık rolünün olup olmadığı araştırılmıştır. Ayrıca bu çalışmada katılımcıların iş güvencesizliği algılarının neden olacağı düşünülen tepkiyi belirlemek için mesleki stres gibi belirli bir bağlama özgü olmayan ve bireylerin yaşam olayları karşısında gösterdikleri genel stres tepkisi ölçülmek istenmiştir. Çünkü, pandemi sürecine bağlı olarak daha kaygı verici bir hal alan iş güvencesizliği algısının, bireyleri sadece iş bağlamında değil, yaşantılarının tüm yönleriyle birlikte etkileme gücüne sahip olduğu düşünülmektedir.

Araştırmanın Modeli ve Hipotezler

Çalışmanın amacı doğrultusunda iki araştırma modeli oluşturulmuştur. Araştırmanın ilk modelinde iş güvencesizliği algısı bağımsız değişken, algılanan stresin rahatsızlık algısı boyutu bağımlı değişken ve psikolojik dayanıklılık ise aracı değişken olarak yer almaktadır (Şekil 1). Araştırmanın ikinci modelinde, ilk modelden farklı olarak bağımlı değişken olarak algılanan stresin yetersiz öz-yeterlik algısı boyutu yer almaktadır (Şekil 2).

Şekil 1. Araştırma Modeli 1

Şekil 2. Araştırma Modeli 2

Araştırmanın her iki modeli için oluşturulan hipotezler aşağıda belirtilmiştir.

Risk faktörleri, spesifik bir kriter üzerinde gelecekte, olumsuz sonuçlanacağı öngörülen durumlardaki ölçülebilir bir özelliktir. Stresli yaşam olayları, risk faktörlerinden birisidir (Masten ve Reed, 2002: 75). Bu çerçevede, COVID-19 pandemisinin yarattığı önemli sosyo-ekonomik risklerden biri de çalışanların algıladığı iş güvencesizliğidir. Literatürde iş güvencesizliği gibi olumsuz çalışma koşullarının anksiyete ve depresyon gibi yaygın psikolojik rahatsızlıkların ortaya çıkması riskini artırdığı (Harvey vd., 2017: 8) ve iş güvencesizliğinin stresle ilişkili hastalıklar için risk faktörü olduğu (Nieuwenhuijsen, Bruinvels ve Frings-Dresen, 2010: 281) ifade edilmektedir. Bundan başka Turner, Wheaton ve Lloyd (1995: 104) zihinsel sağlık sorunlarının çoğunun kötü sosyo-ekonomik duruma

başladığını belirtmişlerdir. Kuhn, Lalive ve Zweimüller (2009: 1099) iş kaybının zihinsel sağlık sorunlarına yol açtığına işaret etmişlerdir. Shevlin ve diğerleri (2020) COVID-19 pandemisi sürecinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında, düşük gelir ve iş kaybının, önceki popülasyonlarda yapılan çalışmalarla karşılaştırıldığında, anksiyete ve depresyonu daha güçlü bir şekilde yordadığını belirtmişlerdir. Coulombe ve diğerleri (2020: 16), COVID-19 pandemisi sürecinde gelir kaybı ve iş güvencesizliğinin yüksek düzeyde algılanan stresle pozitif ilişkili olduğunu bulmuşlardır. İş güvencesizliğinin yarattığı stres çoğu zaman, iş kaybının oluşmasıyla ilgili algılanan olasılığın yüksekliğine ve bu konuya atfedilen önemin derecesine bağlıdır. Algılanan iş güvencesizliği, bu nedenle ortaya çıkacak olan fiili gelir azalışı ihtimalinden daha güçlü bir stres etkeni olarak kabul edilmektedir (Ferrie, 2001: 71). Bu bulgular çerçevesinde H1a ve H1b hipotezleri oluşturulmuştur.

H1a: İş güvencesizliği algısının, rahatsızlık algısı boyutu üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.

H1b: İş güvencesizliği algısının, yetersiz öz-yeterlik algısı boyutu üzerinde pozitif ve anlamlı etkisi vardır.

Windle (2011) kronik sıkıntıların varlığının kişinin dayanıklı olma becerilerine müdahale edebileceğine işaret etmiştir. Murray (2003: 16) öğrencilerle ilgili yaptığı çalışmada, psikolojik dayanıklılıkları yüksek olanların, çeşitli risk faktörlerinin olumsuz sonuçlarından kendilerini daha fazla koruyabildiklerini belirtmiştir. Buradan hareketle bir risk faktörü olarak algılanan iş güvencesizliği ile psikolojik dayanıklılık arasında negatif bir ilişki olduğu öngörülebilir. Bu bulgulara dayanarak H2 hipotezi oluşturulmuştur.

H2: İş güvencesizliği algısının, psikolojik dayanıklılık üzerinde negatif ve anlamlı etkisi vardır.

Risk araştırmalarından doğan psikolojik dayanıklılık kavramı, olumsuzluk ve zorluk ihtimallerine rağmen başarılı adaptasyon anlamına gelmektedir (Masten vd., 1990: 426). Nitekim Tugade ve Fredrickson (2004: 320) dayanıklı bireylerin stresli deneyimlerden sonra hızlı ve etkili bir şekilde kendilerini toparladıklarını ileri sürmüşlerdir. Başka bir çalışmada ise düşük psikolojik dayanıklılığa sahip olan katılımcıların algılanan stres seviyesinde yüksek skorlara sahip olduğu görülmüştür (García-León vd., 2019: 87). Sarrionandia ve diğerleri (2018: 8), psikolojik dayanıklılığın algılanan stres üzerinde negatif etkisinin olduğunu bulmuşlardır. Çinli hemşirelik öğrencileri üzerinde yapılan başka bir çalışmada (Smith ve Yang, 2017: 90) psikolojik dayanıklılık ile stres arasında negatif ilişki bulunmuştur. Wilks (2008: 115), Amerika'daki sosyal hizmetler alanında eğitim gören öğrenciler üzerinde yaptığı çalışmada, akademik stres ile psikolojik dayanıklılık arasında negatif korelasyon olduğunu tespit etmiştir. Başka bir çalışmada ise COVID-19 hastalığından kaynaklı stresinin dayanıklılıkla negatif ve güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu saptanmıştır (Yıldırım ve Solmaz, 2022:528). Bu bulgular çerçevesinde H3a ve H3b hipotezleri oluşturulmuştur.

H3a: Psikolojik dayanıklılığın, rahatsızlık algısı boyutu üzerinde negatif ve anlamlı etkisi vardır.

H3b: Psikolojik dayanıklılığın, yetersiz öz-yeterlik algısı boyutu üzerinde negatif ve anlamlı etkisi vardır.

García-León ve diğerlerinin (2019: 92) çalışmasında psikolojik dayanıklılık, stresli yaşam olaylarıyla ilişkilendirilmiştir. Çünkü, insanların daha yüksek ve aşırı stres verici olaylarla karşılaştıklarında kendilerini daha az dayanıklı olarak algıladıkları gözlenmiştir. Ayrıca bahsedilen çalışmada, psikolojik dayanıklılığı düşük bireylerin, daha yüksek düzeyde psikopatolojik belirtiler gösterdiği tespit edilmiştir. Bu nedenle sağlığı tehlikeye atacak kadar güçlü olmadığı veya kronik olmadığı durumlarda dayanıklılık, stres algısını azaltabilmektedir (García-León vd., 2019: 92). Fincham ve diğerleri (2009: 193) ise psikolojik travma ile sonuçlanan stres rahatsızlıklarında, risk faktörlerine karşı psikolojik dayanıklılığın koruyucu bir unsur olduğunu bulmuşlardır. Kumar ve diğerleri (2022) de düşük hane geliri ve işsizlik gibi risk faktörlerinin neden olduğu depresyon, anksiyete ve stresle ilişkili semptomlarda dayanıklılığın kısmi aracılık etkisinin olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bulgulara dayanarak H4a ve H4b hipotezleri oluşturulmuştur.

H4a: İş güvencesizliği algısının stres/rahatsızlık algısı boyutu üzerindeki etkisinde psikolojik dayanıklılığın aracılık rolü bulunmaktadır.

H4b: İş güvencesizliği algısının yetersiz öz-yeterlik algısı boyutu üzerindeki etkisinde psikolojik dayanıklılığın aracılık rolü bulunmaktadır.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, imalat ya da hizmet faaliyet alanları açısından bir ayırım yapılmaksızın, İstanbul, Ankara ve İzmir’de özel sektörde görev yapan beyaz yakalı çalışanlar oluşturmaktadır. Araştırmanın evreni belirlenirken, söz konusu bölgelerin ülkemizin en büyük ve gelişmiş illeri olması ve ayrıca bu illerde özel sektör içinde yer alan işletmelerin sayıca fazla olması faktörleri etkili olmuştur. Araştırmanın evrenini beyaz yakalı çalışanların oluşturmasının en önemli nedeni ise nitelikli, eğitim düzeyi yüksek ve nispeten daha kritik pozisyonlarda görev yapan beyaz yakalıların COVID-19 pandemisinde farklılaşan iş koşulları sebebiyle iş güvencesizliği algılarının mavi yakalılardan daha farklı olabileceğine dair gözlemlerdir. Verilerin toplanmasında, tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme ve kartopu örnekleme başvurulmuştur. Araştırmada veriler, ağırlıklı olarak sosyal ağlardan yararlanılarak, online anket formu vasıtasıyla elde edilmiştir. Araştırmanın örneklemi, 364 katılımcıdan oluşmaktadır. Tabachnick ve Fidell (2007), örnekleme için en az 300 bireye ulaşılmasının, araştırmadan sağlıklı sonuçlar elde etmek için yeterli olduğu belirtilmektedir. Bunun yanında araştırmanın örneklemi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Etik Kurulunun onayı alındıktan sonra 10.12.2021-26.12.2021 tarihleri arasında toplanan anket formu vasıtasıyla elde edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler, nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği ile çevrimiçi yanıtlanabilir özellikte düzenlenen anket formu yoluyla toplanmıştır. Yüz yüze anket uygulamanın uzun zaman alması ve daha maliyetli olması sebebiyle, veriler sosyal ağlar vasıtasıyla elde edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların öznel stres algılarının değerlendirilmesinde ve benzer şekilde psikolojik dayanıklılığı anlamak için de öznel anlatımlar kritik öneme sahiptir (Waller, 2001: 296). Bu sebeple katılımcıların iş güvencesizliği risk algıları ile stres algılarının değerlendirilmesinde ve psikolojik dayanıklılık düzeylerinin belirlenmesinde öz-bildirim formlarından yararlanılmıştır. Araştırma için oluşturulan anket formu, iş güvencesizliği riski, psikolojik dayanıklılık ve algılanan stresi tespit etmek için literatürde sıklıkla kullanılan ölçeklerden ve bazı demografik sorulardan oluşmaktadır. Anket formunda kullanılan ölçekler ve bu ölçeklerle ilgili olarak veri seti için Jamovi programı yardımıyla yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçları aşağıda açıklanmaktadır. Ayrıca, her bir ölçek için veri setinin normallik varsayımı kontrol edilmiştir. Bu çerçevede, verilerin basıklık ve çarpıklık değerlerinin +2 ile -2 arasında yer aldığı (Garson, 2012: 18,19) tespit edilmesi ile birlikte, literatürde en az 100 gözlemden oluşan yeterince büyük örneklem için merkezi limit teoremine dayanarak yapılacak analizlerde normallik sağlanmamasının büyük sorunlar yaratmadığının (Çetintav, 2021: 80) ve ayrıca büyük bir örnekleme istatistiksel olarak anlamlı çarpıklığa sahip bir değişkenin, analizlerde önemli bir fark oluşturacak kadar normallikten uzaklaşma ile sonuçlanmadığının (Tabachnick ve Fidell, 2007: 80) genel olarak kabul edilmesi sebepleriyle araştırma verilerinin normal dağılım gösterdiği kabul edilmiştir.

İş güvencesizliği algısı ölçeği: Fowler ve diğerleri (2007) tarafından geliştirilen ve Coulombe ve diğerleri (2020) tarafından bazı maddeleri kullanılan iş güvencesizliği ölçeğinde yer alan ifadelerin, alanında uzman akademisyenler tarafından İngilizce-Türkçe ve Türkçe-İngilizce çevirilerinin yapılması istenmiştir. Söz konusu ölçek, dört maddelidir ve tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçek için beşli likert skalası kullanılmıştır (1=kesinlikle katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum). İş güvencesizliği algısı ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi bulguları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. İş Güvencesizliği Algısı Ölçeğine Ait Doğrulayıcı Faktör Analizi Bulguları

Faktör I: İş Güvencesizliği Algısı Ölçeğinin Cronbach Alpha Değeri=0,854	Faktör Yüğü
Kuruluşum ciddi bir krizden dolayı mağdur olursa, işimi kaybedebilirim	0,649
Kuruluşum ciddi bir kriz yaşasaydı, yeniden açılan kadar yine de maaşımı alırdım*	0,786
Kuruluşum ciddi bir yaşasaydı bile işimi kaybetmezdim*	0,825
Kuruluşum ciddi bir krizden dolayı mağdur olsa bile kuruluşumun çalışanlara sağladığı imkanlardan (sağlık sigortası vb. gibi) yararlanmaya devam edebilirim*	0,961
İş güvencesizliği algısı ölçeğinin uyum ölçütleri: $\chi^2/sd=1,21$; RMSEA=0,0243; CFI=1,000; TLI=0,998	

*Ters kodlanan maddeler

Doğrulamalı faktör analizi sonucunda ölçeğin tek faktörlü yapısı doğrulanmıştır. Elde edilen uyum ölçütlerinin iyi ve kabul edilebilir sınırlar (Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003) içinde yer aldığı görülmüştür ($\chi^2/sd=1,21$; RMSEA=0,0243; CFI=1,000; TLI=0,998). Ölçekteki ifadelerin faktör yüklerinin 0,649 ile 0,961 arasında yer aldığı tespit edilmiştir. Yapılan güvenilirlik analizinde ölçeğin cronbach alpha değeri 0,854 olarak bulunmuştur.

Kısa Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği: Smith ve diğerleri (2008) tarafından geliştirilen ve Doğan (2015) tarafından Türkçeye uyarlanıp geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan 6 madde ve tek boyuttan oluşan Kısa Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği kullanılmıştır. Yanıtlar için beşli likert skalası belirlenmiştir (1= Hiç uygun değil, 5=Tamamen uygun). Psikolojik dayanıklılık ölçeğinin doğrulamalı faktör analizi bulguları Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Psikolojik Dayanıklılık Ölçeğine Ait Doğrulamalı Faktör Analizi Bulguları

Faktör I: Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği Cronbach Alpha Değeri=0,838	Faktör Yüğü
"Sıkıntılı zamanlardan sonra kendimi çabucak toparlayabilirim."	0,700
"Stresli olayların üstesinden gelmekte güçlük çekerim"*	0,625
"Stresli durumlardan sonra kendime gelmem uzun zaman almaz"	0,499
"Kötü bir şeyler olduğunda bunu atlatmak benim için zordur"*	0,738
"Zor zamanları çok az sıkıntıyla atlatırım"	0,653
"Hayatımdaki olumsuzlukların etkisinden kurtulmam uzun zaman alır"*	0,832
PDÖ'nün uyum ölçütleri: $\chi^2/sd=1,71$; RMSEA=0,0443; CFI=0,994; TLI=0,986	

*Ters kodlanan maddeler

Doğrulamalı faktör analizi sonucunda kısa psikolojik dayanıklılık ölçeğinin tek faktörlü yapısı doğrulanmıştır. Elde edilen uyum ölçütlerinin iyi ve kabul edilebilir sınırlar (Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003) içinde yer aldığı görülmüştür ($\chi^2/sd=1,71$; RMSEA=0,0443; CFI=0,994; TLI=0,986). Kısa psikolojik dayanıklılık ölçeğindeki ifadelerin faktör yüklerinin 0,499 ile 0,832 arasında olduğu tespit edilmiştir. Yapılan güvenilirlik analizinde ölçeğin cronbach alpha değeri 0,838 olarak bulunmuştur.

Algılanan Stres Ölçeği: Cohen ve diğerleri (1983) tarafından geliştirilen ve Eskin ve diğerleri (2013) tarafından Türkçeye uyarlanarak geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan 10 maddeli iki boyutlu (rahatsızlık algısı ve yetersiz öz-yeterlik algısı) Algılanan Stres Ölçeği kullanılmıştır. Algılanan Stres Ölçeği (ASÖ), katılımcıların algıladıkları stresi ölçmek için en sık kullanılan araçlardan biridir. Lazarus'un stres değerlendirme teorisine dayanarak ASÖ, bireyin hayatının hangi yönlerinin kontrol edilemez ve tahmin edilemez olarak algıladığını ve bu çerçevede bireyin kendisini üstesinden gelemeyecek kadar aşırı yük altında hissetme derecesini belirlemeye çalışmaktadır (Wang vd, 2011). Ölçekte beşli likert skalası kullanılmıştır (1=Hiçbir zaman, 5=Çok Sık). Algılanan stres ölçeğinin doğrulamalı faktör analizi bulguları Tablo 3'de yer almaktadır.

Tablo 3. Algılanan Stres Ölçeğine Ait Doğrulamalı Faktör Analizi Bulguları

Faktör I: Rahatsızlık Algısı Boyutunun Cronbach Alpha Değeri=0,852	Faktör Yüğü
"Geçen ay, hayatınızdaki önemli şeyleri kontrol edemediğınızı ne sıklıkla hissettiniz?"	0,713
"Geçen ay, kendinizi ne sıklıkla sinirli ve stresli hissettiniz?"	0,752
"Geçen ay, ne sıklıkla kontrolünüz dışında gelişen olaylar yüzünden öfkelenediniz?"	0,681
Faktör II: Yetersiz Öz-yeterlik Algısı Boyutunun Cronbach Alpha Değeri=0,764	Faktör Yüğü
"Geçen ay, kişisel sorunlarınızı ele alma yeteneğinize ne sıklıkla güven duyduunuz?""*	0,413
"Geçen ay, hayatınızdaki zorlukları ne sıklıkla kontrol edebildiniz?""*	0,715
"Geçen ay, ne sıklıkla her şeyin üstesinden geldiğınızı hissettiniz?""*	0,852
Algılanan Stres Ölçeğinin uyum ölçütleri: $\chi^2/sd=1,34$; RMSEA=0,0308; CFI=0,995; TLI=0,990	
Algılanan Stres Ölçeğinin Cronbach Alpha Değeri=0,883	

*Ters kodlanan maddeler

Faktör analizinde rahatsızlık algısı boyutunda yer alan üç madde ile yetersiz öz-yeterlik algısı boyutundaki bir madde analizden çıkarılmıştır. Böylece algılanan stres ölçeğinin uyum ölçütlerinin iyi ve kabul edilebilir (Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003) sınırlar içinde ($\chi^2/sd=1,34$; RMSEA=0,0308; CFI=0,995; TLI=0,990) yer aldığı tespit edilmiştir. Bu bulgular doğrultusunda, ölçeğin iki faktörlü yapıya sahip olduğu doğrulanmıştır. Algılanan stres ölçeğindeki ifadelerin faktör yüklerinin 0,413 ile 0,852 arasında yer aldığı görülmüştür. Güvenirlik analizleri neticesinde algılanan stres ölçeğinin cronbach alpha değerinin 0,883, alt boyutlarından stres/rahatsızlık algısının cronbach alpha değerinin 0,852 ve yetersiz öz-yeterlik algısının cronbach alpha değerinin ise 0,764 olduğu bulunmuştur.

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Elde edilen verilerden ilk olarak örneklemin demografik özellikleri hakkındaki bulgulara yer verilmiştir. Buna göre örneklemin demografik özellikleri şu şekildedir: Katılımcıların 157'si kadın (%43,1) ve 207'si erkektir (%56,9). Katılımcıların 240'ı evli (%65,9) ve 124'ü bekadır (%34,1). Katılımcıların yaş ortalaması 41,14'tür. Katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde, 4 kişinin (%1) ilkokul ve ortaokul, 15 kişinin (%4,1) lise, 18 kişinin (%4,9) ön lisans, 196 kişinin (53,8) lisans, 113 kişinin (%31) ise yüksek lisans, 18 kişinin (%4,9) ise doktora mezunu olduğu görülmektedir. Dolayısıyla örneklemin eğitim düzeyinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcıların meslekteki kıdemleri incelendiğinde; kıdemi 1-5 yıl arası olan 66 kişi (18,1), 6-10 yıl arası olanların 60 kişi (%16,5), 11-15 arası olanların 59 kişi (%16,2), 16-20 yıl olanların 57 kişi (%15,7), 21-25 yıl olanların 60 kişi (%16,5) ve 26 yıl ve üzeri olanların ise 62 kişi (%17) olduğu tespit edilmiştir.

İkinci olarak araştırmadaki değişkenlere ait ortalama ve standart sapma değerleri ile değişkenler arasındaki korelasyonlar belirlenmiştir (Tablo 4).

Tablo 4. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler ve Değişkenler Arası Korelasyonlar

	\bar{x}	SS	1	2	3	4
1. İş Güvencesizliği Algısı	2,95	0,960	-			
2.Psikolojik Dayanıklılık	3,55	0,683	-0,265*	-		
3.Rahatsızlık Algısı	3,17	0,691	0,310*	-0,537*	-	
4.Yetersiz Öz-yeterlik Algısı	2,70	0,642	0,237*	-0,596*	0,672*	-

*p<0,001

Değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri değerlendirildiğinde, katılımcıların iş güvencesizliği algısının ortalamasının ($\bar{x}=2,95$; $ss=0,960$) psikolojik dayanıklılık ortalamasının ($\bar{x}=3,55$; $ss=0,683$) algılanan stresin rahatsızlık algısı boyutuna dair ortalamalarının ($\bar{x}=3,17$; $ss=0,691$) ve yetersiz öz-yeterlik algısı boyutuna dair ortalamalarının ($\bar{x}=2,70$; $ss=0,642$) olduğu Tablo 4'de görülmektedir. Değişkenler arası korelasyonlar incelendiğinde; iş güvencesizliği algısı ile psikolojik dayanıklılık arasında negatif ve anlamlı bir ilişki ($r=-0,265$; $p<0,001$), iş güvencesizliği algısı ile rahatsızlık algısı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki ($r=0,310$; $p<0,001$), yine iş güvencesizliği algısı ile yetersiz öz-yeterlik algısı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki ($r=0,237$; $p<0,001$), psikolojik dayanıklılık ile rahatsızlık algısı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki ($r=-0,537$; $p<0,001$) ve psikolojik dayanıklılık ile yetersiz öz-yeterlik algısı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki ($r=-0,596$; $p<0,001$) olduğu tespit edilmiştir.

Üçüncü olarak araştırmanın amacı doğrultusunda, bağımsız değişken olan iş güvencesizliği algısının bağımlı değişken olan algılanan stresin rahatsızlık algısı ve yetersiz öz-yeterlik algısı olarak adlandırılan iki alt boyutu üzerindeki etkisinde psikolojik dayanıklılığın aracılık rolü, Jamovi istatistik programı yardımıyla incelenmiş ve ortaya çıkan bulgulara dayanarak araştırma hipotezleri değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada aracılık etkisinin analizinde Preacher ve Hayes (2004) tarafından önerilen prosedür takip edilmiştir. Preacher ve Hayes'ın (2004) aracılık etkisi analizinde kullandıkları bazı kavramları kısaca açıklamak, bu çalışmanın sonraki kısımlarında yer alan tabloların anlaşılmasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Bu yöntemde, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki *dolaylı etkisi*, bağımsız değişkenin aracı değişken üzerindeki etkisi (a) ile aracı değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin (b) çarpımı (a.b) olarak tanımlanmaktadır. Burada $a.b=(c- c')$ olarak da

ifade edilmektedir, c sembolü, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki *toplam etkisidir* ve aracı değişkeni kontrol etmez, c' sembolü ise aracı değişkenin modele dahil edilmesinden sonraki bağımsız değişkenden bağımlı değişkene giden yol katsayısını ifade etmektedir ve buna *doğrudan etki* denilmektedir (Preacher ve Hayes, 2004: 718). Başka bir anlatımla doğrudan etki, aracı değişken kontrol edildikten sonra bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisidir (Tabachnick ve Fidell, 2007: 160). Aracılık etkisi analizinde ortaya çıkabilecek üç alternatif sonuç söz konusudur. Bunlardan biri, dolaylı etkinin anlamlı düzeyde olmaması sebebiyle aracılık etkisinin bulunmamasıdır. Bir diğeri, hem dolaylı hem de doğrudan etkinin anlamlı düzeyde olması sebebiyle kısmi aracılık etkisinin varlığıyla ilgilidir. Diğer bir alternatif sonuç ise dolaylı etki anlamlı düzeydeyken doğrudan etkinin anlamlı düzeyde olmadığı tam aracılık etkisinin söz konusu olduğu durumdur (Alparslan, 2021: 261).

Bu çerçevede araştırmanın ilk modeline göre yapılan aracılık etkisi analizine ait bulgular Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. Birinci Model İçin Aracılık Etkisi Analizi

	Etki Katsayısı	SH	Z	p	Aracılık Etkisi (%)
İş Güvencesizliği Algısı → Psikolojik Dayanıklılık (a)	-0,189	0,0360	-5,24	<0,001	
Psikolojik Dayanıklılık → Rahatsızlık Algısı (b)	-0,495	0,0454	-10,92	<0,001	
Dolaylı Etki (a.b)	0,093	0,0198	4,72	<0,001	41,9
Doğrudan Etki (c')	0,129	0,0323	4,01	<0,001	58,1
Toplam Etki (c)	0,222	0,0359	6,21	<0,001	100

Tablo 5'te görüldüğü üzere, iş güvencesizliği algısının, rahatsızlık algısı boyutu üzerindeki toplam etkisinin 0,222 düzeyinde pozitif ve anlamlı ($p<0,05$) olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla H1a hipotezinin desteklendiği ortaya çıkmaktadır. İş güvencesizliği algısının psikolojik dayanıklılık üzerinde negatif ve anlamlı etkisi ($\beta=-0,189$; $p<0,05$) ve psikolojik dayanıklılığın rahatsızlık algısı boyutu üzerinde negatif ve anlamlı etkisi ($\beta=-0,495$; $p<0,05$) olduğu görülmektedir. Bu bulgulara göre H2 ve H3a hipotezlerinin desteklendiği anlaşılmaktadır. Tablo 5'ten anlaşılacağı üzere, psikolojik dayanıklılık modele aracı değişken olarak dahil edildiğinde, ortaya çıkan dolaylı etkinin 0,093 düzeyinde anlamlı ($p<0,05$) ve bununla birlikte doğrudan etkinin de 0,129 düzeyinde ve anlamlı ($p<0,05$) olduğu görülmektedir. Buna dayanarak hem dolaylı hem de doğrudan etkilerin istatistikî olarak anlamlı olması sebebiyle iş güvencesizliği algısının, rahatsızlık algısı üzerindeki etkisinde psikolojik dayanıklılığın kısmi aracılık rolü olduğu söylenebilir. Ayrıca, iş güvencesizliği algısının rahatsızlık algısı üzerindeki etkisinin yaklaşık %42'lik kısmı dolaylı etki, %58'lik kısmı ise doğrudan etkiden oluşmaktadır. Buna göre, H4a hipotezi kısmen desteklenmektedir.

Araştırmanın ikinci modeline göre yapılan aracılık etkisi analizine ait bulgular Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. İkinci Model İçin Aracılık Etkisi Analizi

	Etki Katsayısı	SH	Z	p	Aracılık Etkisi (%)
İş Güvencesizliği Algısı → Psikolojik Dayanıklılık (a)	-0,1886	0,0360	-5,24	<0,001	
Psikolojik Dayanıklılık → Yetersiz öz-yeterlik Algısı (b)	-0,5389	0,0408	-13,21	<0,001	
Dolaylı Etki (a.b)	0,101	0,0209	4,87	<0,001	64,1
Doğrudan Etki (c')	0,056	0,0291	1,96	0,05	35,9
Toplam Etki (c)	0,158	0,0341	4,65	<0,001	100

Tablo 6'da görüleceği üzere, iş güvencesizliği algısının yetersiz öz-yeterlik algısı üzerindeki toplam etkisinin pozitif ve anlamlı ($\beta=0,158$; $p<0,05$) olduğu tespit edilmiştir. Buna göre H1b hipotezi

desteklenmektedir. Ayrıca yukarıda ifade edildiği gibi iş güvencesizliği algısının psikolojik dayanıklılık üzerindeki etkisinin negatif ve anlamlı olduğu tespit edilmişti ve psikolojik dayanıklılığın yetersiz öz-yeterlik algısı üzerindeki etkisinin de negatif ve anlamlı ($\beta = -0,538$; $p < 0,05$) olduğu bulunmuştur. Buna göre H3b hipotezi desteklenmektedir. Tablo 6'dan anlaşılacağı üzere, psikolojik dayanıklılık modele aracı değişken olarak dahil edildiğinde ortaya çıkması beklenen dolaylı etkinin 0,101 düzeyinde anlamlı ($p < 0,05$) ve doğrudan etkinin ise istatistiki olarak anlamlı olmadığı ($p = 0,05$) tespit edilmiştir. Buna dayanarak dolaylı etkinin anlamlı ve doğrudan etkinin istatistiki olarak anlamlı olmaması sebebiyle iş güvencesizliği algısının yetersiz öz-yeterlik algısı üzerindeki etkisinde psikolojik dayanıklılığın tam aracılık rolü olduğu söylenebilir. Ayrıca, iş güvencesizliği algısının yetersiz öz-yeterlik algısı üzerinde oluşturduğu toplam etkinin yaklaşık %64'lük kısmının dolaylı etki olduğu anlaşılmaktadır. Fakat, iş güvencesizliği algısının, psikolojik dayanıklılık modeldeyken tek başına yetersiz öz-yeterlik algısı üzerinde etkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır. Buna göre, H4b hipotezi desteklenmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırma, COVID-19 pandemisinin etkilerinin nispeten hafiflemeye başladığı ve normalleşme çabalarının artırıldığı bir dönemde, anket tekniği ile elde edilen veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir. Yapılan istatistiki analizler sonucunda; iş güvencesizliği algısının, algılanan stresin kişisel faktörlerden ziyade dışsal etkenlere bağlı olarak gelişen rahatsızlık algısı boyutu üzerindeki etkisinde psikolojik dayanıklılığın kısmi aracılık etkisi olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, iş güvencesizliği algısının, psikolojik dayanıklılığın varlığına rağmen, rahatsızlık algısı üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, COVID-19 kaygısının ruh sağlığı üzerindeki etkisinde psikolojik dayanıklılığın rolünü inceleyen Yıldırım, Arslan ve Aziz (2020: 509), psikolojik dayanıklılığın kısmi aracılık rolünün olduğunu tespit etmişlerdir. Bu çalışmanın diğer bir önemli bulgusu da, iş güvencesizliğinin, algılanan stresin bireylerin kendi kişisel kaynak ve yeteneklerinin eksik olduğunu düşünmesi nedeniyle zorlukların üstesinden gelemeyeceklerini ya da olaylar üzerinde kontrollerinin olmadığı düşüncesinin baskınlığını ifade eden yetersiz öz-yeterlik algısı boyutu üzerindeki etkisiyle ilgilidir. Bu bulguda, psikolojik dayanıklılığın tam aracılık rolünün olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulguya dayanarak, özel sektör çalışanlarının yetersiz öz-yeterlik algılarında, psikolojik dayanıklılığın doğrudan ve ters yönde etkisi olduğu ifade edilebilir.

Psikolojik dayanıklılığın, algılanan iş güvencesizliğinin, algılanan stresin rahatsızlık algısı boyutu üzerindeki etkisinde kısmi aracılık rolünün olmasının, fakat psikolojik dayanıklılığın iş güvencesizliği algısının algılanan stresin yetersiz öz-yeterlik boyutu üzerindeki etkisinde tam aracılık rolünün bulunmasının aslında kısmen beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir. Çünkü, iş güvencesizliği risk algısı, çalışanın kendi bilgi, yetenek ve performansından ziyade çoğu durumda ülkenin ve ilgili sektörün ekonomik durumu, sosyal güvenlik mekanizmalarının yaygınlık ve etkililik derecesi, işletmelerin insan kaynakları ve istihdam politikalarıyla daha yakından ilişkilidir. Diğer taraftan, algılanan stresin önemli bir boyutu olan yetersiz öz-yeterlik, bireylerin zorluklarla başa çıkabilme konusundaki kendilerine duydukları güven ve inancın eksikliği ile ilgilidir. Bandura'ya (1997) göre öz-yeterlik, bir bireyin belirli bir görevi yerine getirme konusunda kendisine duyduğu güven ile ilgilidir ve öz-yeterlik, bireyin stresli olarak algıladığı durumlara dair bilişsel değerlendirmesini belirlemektedir (Akt. Ebstrup vd., 2011: 409). Sosyal Bilişsel Teoriye göre, risk ve stres etkenleri şeklindeki tehdit, algılanan başa çıkma yetenekleri ile çevrenin potansiyel olarak zarar verici yönleri arasındaki eşleşmeyle ilgili ilişkisel bir özelliğe sahiptir. Bu nedenle, bir bireyin dış tehditlere ilişkin gerçekleştirdiği değerlendirme ile bunlara yönelik duygusal tepkileri, büyük ölçüde o bireyin çevresel olayların öznel tehlikesinin derecesini belirleyen başa çıkma yeteneklerine ilişkin kendi yargılarına bağlı olarak şekillenmektedir (Bandura, 1988: 78). Bu kavramsallaştırmalar çerçevesinde, öz-yeterlik "bireylerin hayatlarını etkileyen olaylar üzerinde kontrol sağlayabilme yeteneklerine ilişkin inançları" ve "harekete geçme konusunda kendi yeteneklerine olan inançları" (Maddux, 1995: 7) şeklinde tanımlanabilir. Literatürdeki bu kavramsal açıklamalara dayanarak, stresli durumlara karşı uyum geliştirme ve travma sonrası kısa sürede toparlanma gücünü temsil eden psikolojik dayanıklılığın, rahatsızlık algısı boyutuna göre yetersiz öz-yeterlik algısı üzerinde daha doğrudan ve güçlü bir etkiye sahip olma ihtimalinin yüksek olduğu düşünülebilir. Diğer taraftan psikolojik dayanıklılıkla ilgili literatürde, kavramın içinde stresle daha iyi bir şekilde başa çıkmak için aile, sosyal ve dış destek sistemlerini kullanma becerisine de (Friborg vd., 2003: 65) giderek daha fazla vurgu yapılmaktadır. Bu durumu Kaynakların Korunması Teorisi çerçevesinden de açıklamak mümkündür. Kaynakların Korunması Teorisine göre, insanlar

kaynaklarının eksikliği durumunda, stres yaşamaktadırlar. Fakat, insanlar öz-saygı, psikolojik dayanıklılık ve içsel motivasyon gibi kişisel kaynaklar ile aile, iş arkadaşları ve yöneticilerden gelen sosyal kaynaklara sahip olduklarında, karşılaştıkları tehditlerin olumsuz etkilerini azaltabilmektedirler (Aguiar-Quintana vd., 2021: 3). Dolayısıyla kaynakların korunması teorisine göre, iş güvencesizliği gibi ciddi stres faktörlerinin olumsuz etkileri, bireysel özellikler ve birtakım sosyal destekler yoluyla en aza indirilebilir.

Birçok çalışmada olduğu gibi bu çalışma da bazı sınırlılıklar içermektedir. Bu sınırlılıklardan birinin, bu çalışmada kesitsel araştırma deseni kullanılması olduğu söylenebilir. Çünkü kesitsel araştırma desenleri, değişkenleri ve bunlar arasındaki ilişkileri statik bir hale getirmektedir (Ployhart ve Vandenberg, 2010: 96). Bu yüzden kesitsel araştırmaların, bu çalışmada özellikle aracı değişken olarak incelenen ve COVID-19 pandemisi boyunca yapılan bilimsel çalışmalarda sıklıkla inceleme konusu yapılan psikolojik dayanıklılık kavramını tüm yönleriyle ve tam olarak anlamayı sağlayıcı bir niteliğe sahip olmadığı ifade edilebilir. Bu sebeple, özellikle bir süreç olarak tanımlanan psikolojik dayanıklılığın doğasını ve gelişimini anlayabilmek için özellikle boylamsal çalışmalara ihtiyaç duyulduğu açıktır. Karşı karşıya kalınan çeşitli zorluk ve sıkıntılarla baş edebilme becerisi ve olumlu adaptasyon sürecini içeren psikolojik dayanıklılığın, maruz kalınan sıkıntı ve zorlukların şiddetine ve süresine göre nasıl şekillendiğinin ve zaman içinde çeşitli faktörlere bağlı olarak nasıl değişim gösterdiğinin anlaşılmasında boylamsal araştırmaların önemli katkısı olabilir. Bir ülke içerisinde farklı meslek grupları arasındaki işsizlik oranlarında ve iş güvencesizliği algılarında farklılıklar olabilmesi (Virtanen vd., 2005: 619) sebebiyle bu çalışmadaki araştırma modelin sonraki zamanlarda mavi yakalı çalışanlar üzerinde incelenmesi önemli bulgular elde edilmesini sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Aguiar-Quintana, T., Nguyen, T. H. H., Araujo-Cabrera, Y., & Sanabria-Díaz, J. M. (2021). Do job insecurity, anxiety and depression caused by the COVID-19 pandemic influence hotel employees' self-rated task performance? The moderating role of employee resilience. *International Journal of Hospitality Management*, 94, 102868. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2021.102868>

Alparslan, A. M. (2021). Aracı Etki Analizi, (Editör: Ömer Lütfi Antalyalı ve Ali Murat Alparslan), *Jamovi Uygulamalı İstatistik Analizleri*, 259-266, Nobel, Ankara.

Bandura, A. (1988). Self-efficacy conception of anxiety. *Anxiety research*, 1(2), 77-98.

Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395(10227), 912-920.

Campbell-Sills, L., Cohan, S. L., & Stein, M. B. (2006). Relationship of resilience to personality, coping, and psychiatric symptoms in young adults. *Behaviour research and therapy*, 44(4), 585-599.

Caza, B.B. & Milton, L. (2012). Resilience at work: Building capacity in the face of adversity. *The Oxford Handbook of Positive Organizational Scholarship*. K. Cameron & G. Spreitzer (Eds). New York: Oxford University Press. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199734610.013.0068

Cohen, S. & Kessler, R.C. (1997) *Measuring Stress: A guide for health and social scientists*, NY: Oxford University Press.

Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of health and social behavior*, 385-396.

Coibion, O., Gorodnichenko, Y., & Weber, M. (2020). Labor markets during the COVID-19 crisis: A preliminary view (No. w27017). National Bureau of Economic Research.

Coulombe, S., Pacheco, T., Cox, E., Khalil, C., Doucerain, M. M., Auger, E., & Meunier, S. (2020). Risk and resilience factors during the COVID-19 pandemic: a snapshot of the experiences of Canadian workers early on in the crisis. *Frontiers in psychology*, 11, 3225.

Çetintav, B. (2021). Parametrik Testler için varsayımların kontrolü, (Editör: Ömer Lütfi Antalyalı ve Ali Murat Alparslan), Jamovi Uygulamalı İstatistik Analizleri, 89-97, Nobel, Ankara.

Davy, J. A., Kinicki, A. J., & Scheck, C. L. (1997). A test of job security's direct and mediated effects on withdrawal cognitions. *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior*, 18(4), 323-349. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-1379\(199707\)18:4%3C323::AID-JOB801%3E3.0.CO;2-%23](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1379(199707)18:4%3C323::AID-JOB801%3E3.0.CO;2-%23)

De Bruin, G. P. (2006). The dimensionality of the general work stress scale: A hierarchical exploratory factor analysis. *SA Journal of Industrial Psychology*, 32(4), 68-75.

De Witte, H. (1999). Job insecurity and psychological well-being: review of the literature and exploration of some unresolved issues. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 8(2), 155-177. <https://doi.org/10.1080/135943299398302>

Doğan, T. (2015). Kısa psikolojik sağlamlık ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 93-102.

Earvolino-Ramirez, M. (2007). Resilience: A concept analysis. In *Nursing forum* (Vol. 42, No. 2, pp. 73-82). Malden, USA: Blackwell Publishing Inc.

Ebstrup, J. F., Eplov, L. F., Pisinger, C., & Jørgensen, T. (2011). Association between the Five Factor personality traits and perceived stress: is the effect mediated by general self-efficacy?. *Anxiety, Stress & Coping*, 24(4), 407-419. <https://doi.org/10.1080/10615806.2010.540012>

Elshaer, I. A., & Azazz, A. M. (2021). Amid the COVID-19 Pandemic, Unethical Behavior in the Name of the Company: The Role of Job Insecurity, Job Embeddedness, and Turnover Intention. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(1), 247. <https://doi.org/10.3390/ijerph19010247>

Eskin, M., Harlak, H., Demirkıran, F., & Dereboy, Ç. (2013). Algılanan stres ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: güvenirlik ve geçerlik analizi. *New/Yeni Symposium Journal* 51(3), 132-140.

Ferrie, J. E. (2001). Is job insecurity harmful to health?. *Journal of the royal society of medicine*, 94(2), 71-76.

Fincham, D. S., Altes, L. K., Stein, D. J., & Seedat, S. (2009). Posttraumatic stress disorder symptoms in adolescents: Risk factors versus resilience moderation. *Comprehensive psychiatry*, 50(3), 193-199. <https://doi.org/10.1016/j.comppsy.2008.09.001>

Folkman, S., & Greer, S. (2000). Promoting psychological well-being in the face of serious illness: when theory, research and practice inform each other. *Psycho-Oncology: Journal of the Psychological, Social and Behavioral Dimensions of Cancer*, 9(1), 11-19.

Fowler, K. L., Kling, N. D., & Larson, M. D. (2007). Organizational preparedness for coping with a major crisis or disaster. *Business & Society*, 46(1), 88-103. <https://doi.org/10.1177%2F0007650306293390>.

Friborg, O., Barlaug, D., Martinussen, M., Rosenvinge, J. H., & Hjemdal, O. (2005). Resilience in relation to personality and intelligence. *International journal of methods in psychiatric research*, 14(1), 29-42. <https://doi.org/10.1002/mpr.15>

Friborg, O., Hjemdal, O., Rosenvinge, J. H., & Martinussen, M. (2003). A new rating scale for adult resilience: what are the central protective resources behind healthy adjustment?. *International journal of methods in psychiatric research*, 12(2), 65-76. <https://doi.org/10.1002/mpr.143>

Friborg, O., Hjemdal, O., Rosenvinge, J. H., Martinussen, M., Aslaksen, P. M., & Flaten, M. A. (2006). Resilience as a moderator of pain and stress. *Journal of psychosomatic research*, 61(2), 213-219. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychores.2005.12.007>

García-León, M. Á., Pérez-Mármol, J. M., Gonzalez-Pérez, R., del Carmen García-Ríos, M., & Peralta-Ramírez, M. I. (2019). Relationship between resilience and stress: Perceived stress, stressful life events, HPA axis response during a stressful task and hair cortisol. *Physiology & behavior*, 202, 87-93.

Garson, G. D. (2012). Testing statistical assumptions. *Asheboro, NC: Statistical Associates Publishing*.

Greenhalgh, L., & Rosenblatt, Z. (1984). Job insecurity: Toward conceptual clarity. *Academy of Management review*, 9(3), 438-448. <https://doi.org/10.5465/amr.1984.4279673>

Greenhalgh, L., & Rosenblatt, Z. (2010). Evolution of research on job insecurity. *International Studies of Management & Organization*, 40(1), 6-19. <https://doi.org/10.2753/IMO0020-8825400101>

Harvey, S. B., Modini, M., Joyce, S., Milligan-Saville, J. S., Tan, L., Mykletun, A., ... & Mitchell, P. B. (2017). Can work make you mentally ill? A systematic meta-review of work-related risk factors for common mental health problems. *Occupational and environmental medicine*, 74(4), 301-310.

Herrman, H., Stewart, D. E., Diaz-Granados, N., Berger, E. L., Jackson, B., & Yuen, T. (2011). What is resilience?. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 56(5), 258-265.

Klandermans, B., & Van Vuuren, T. (1999). Job insecurity: introduction. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 8(2), 145-153. <https://doi.org/10.1080/135943299398294>

Kopp, M. S., Thega, B. K., Balog, P., Stauder, A., Salaveez, G., Rózsa, S., et al. (2010). Measures of stress in epidemiological research. *Journal of Psychosomatic Research*, 69,211-225.

Kuhn, A., Lalive, R., & Zweimüller, J. (2009). The public health costs of job loss. *Journal of health economics*, 28(6), 1099-1115. <https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2009.09.004>

Kumar, S., Lee, N. K., Pinkerton, E., Wroblewski, K. E., Lengyel, E., & Tobin, M. (2022). Resilience: a mediator of the negative effects of pandemic-related stress on women's mental health in the USA. *Archives of women's mental health*, 25(1), 137-146. <https://doi.org/10.1007/s00737-021-01184-7>

Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). Stress, appraisal and coping. New York: Springer Publishing Company.

Lee, E. H. (2012). Review of the psychometric evidence of the perceived stress scale. *Asian nursing research*, 6(4), 121-127.

Lin, W., Shao, Y., Li, G., Guo, Y., & Zhan, X. (2021). The psychological implications of COVID-19 on employee job insecurity and its consequences: The mitigating role of organization adaptive practices. *Journal of Applied Psychology*, 106(3), 317.

Liu, S., Lithopoulos, A., Zhang, C. Q., Garcia-Barrera, M. A., & Rhodes, R. E. (2021). Personality and perceived stress during COVID-19 pandemic: Testing the mediating role of perceived threat and efficacy. *Personality and Individual differences*, 168, 110351.

Maddux, J.E. (1995). Self-Efficacy Theory. In: Maddux, J.E. (eds) *Self-Efficacy, Adaptation, and Adjustment*. The Plenum Series in Social/Clinical Psychology. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-6868-5_1

Malik, P., & Garg, P. (2020). Learning organization and work engagement: The mediating role of employee resilience. *The International Journal of Human Resource Management*, 31(8), 1071-1094. <https://doi.org/10.1080/09585192.2017.1396549>

Masten, A. S., & Coatsworth, J. D. (1998). The development of competence in favorable and unfavorable environments: Lessons from research on successful children. *American psychologist*, 53(2), 205.

Masten, A. S., & Reed, M. G. J. (2002). Resilience in development. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology* (pp. 74–88). Oxford, UK: Oxford University Press.

- Masten, A. S., Best, K. M., & Garmezy, N. (1990). Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and psychopathology*, 2(4), 425-444.
- Murray, C. (2003). Risk factors, protective factors, vulnerability, and resilience: A framework for understanding and supporting the adult transitions of youth with high-incidence disabilities. *Remedial and special education*, 24(1), 16-26. <https://doi.org/10.1177%2F074193250302400102>
- Nemteanu, M.-S., Dinu, V., Dabija, D.-C. (2021). Job Insecurity, Job Instability, and Job Satisfaction in the Context of the COVID-19 Pandemic. *Journal of Competitiveness*, 13(2), 65–82. <https://doi.org/10.7441/joc.2021.02.04>
- Ng, D. M., & Jeffery, R. W. (2003). Relationships between perceived stress and health behaviors in a sample of working adults. *Health psychology*, 22(6), 638.
- Nieuwenhuijsen, K., Bruinvels, D., & Frings-Dresen, M. (2010). Psychosocial work environment and stress-related disorders, a systematic review. *Occupational medicine*, 60(4), 277-286.
- Pearlin, L. I. (1989). The sociological study of stress. *Journal of health and social behavior*, 241-256.
- Ployhart, R. E., & Vandenberg, R. J. (2010). Longitudinal research: The theory, design, and analysis of change. *Journal of management*, 36(1), 94-120.
- Polizzi, C., Lynn, S. J., & Perry, A. (2020). Stress and coping in the time of COVID-19: Pathways to resilience and recovery. *Clinical Neuropsychiatry*, 17(2), 59.
- Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2004). SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects in simple mediation models. *Behavior research methods, instruments, & computers*, 36(4), 717-731. <http://dx.doi.org/10.3758/BF03206553>
- Reinardy, S. (2012). Job security, satisfaction influence work commitment. *Newspaper Research Journal*, 33(1), 54-70.
- Ridner, S. H. (2004). Psychological distress: concept analysis. *Journal of advanced nursing*, 45(5), 536-545.
- Roberti, J. W., Harrington, L. N., & Storch, E. A. (2006). Further psychometric support for the 10-item version of the perceived stress scale. *Journal of College Counseling*, 9(2), 135-147.
- Rutter, M. (1993). Resilience: Some conceptual considerations. *Journal of Adolescent Health*, 14, 626–631.
- Rutter, M. (2006). Implications of resilience concepts for scientific understanding. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094(1), 1-12.
- Sarrionandia, A., Ramos-Díaz, E., & Fernández-Lasarte, O. (2018). Resilience as a mediator of emotional intelligence and perceived stress: a cross-country study. *Frontiers in psychology*, 9, 2653.
- Satici, S. A., Kayis, A. R., Satici, B., Griffiths, M. D., & Can, G. (2020). Resilience, hope, and subjective happiness among the Turkish population: Fear of COVID-19 as a mediator. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-16. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00443-5>
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Schiffirin, H. H., & Nelson, S. K. (2010). Stressed and happy? Investigating the relationship between happiness and perceived stress. *Journal of happiness studies*, 11(1), 33-39. <https://doi.org/10.1007/s10902-008-9104-7>

Shevlin, M., McBride, O., Murphy, J., Miller, J. G., Hartman, T. K., Levita, L., ... & Bentall, R. P. (2020). Anxiety, depression, traumatic stress and COVID-19-related anxiety in the UK general population during the COVID-19 pandemic. *BJPsych open*, 6(6).

Shoss, M. K. (2017). Job insecurity: An integrative review and agenda for future research. *Journal of management*, 43(6), 1911-1939. <https://doi.org/10.1177/0149206317691574>

Smith, B. W., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P., & Bernard, J. (2008). The brief resilience scale: assessing the ability to bounce back. *International journal of behavioral medicine*, 15(3), 194-200. <https://doi.org/10.1080/10705500802222972>

Smith, G. D., & Yang, F. (2017). Stress, resilience and psychological well-being in Chinese undergraduate nursing students. *Nurse education today*, 49, 90-95.

Spangler, N. W., Koesten, J., Fox, M. H., & Radel, J. (2012). Employer perceptions of stress and resilience intervention. *Journal of occupational and environmental medicine*, 1421-1429.

Sutcliffe, K. M. & Vogus T. J. (2003). Organizing for resilience. In K. S. Cameron, I. E. Dutton & R. E. Quinn (Eds.), *Positive organizational scholarship*. San Francisco: Berrett-Koehler, pp. 94-110.

Sverke, M., & Hellgren, J. (2002). The nature of job insecurity: Understanding employment uncertainty on the brink of a new millennium. *Applied Psychology*, 51(1), 23-42. <https://doi.org/10.1111/1464-0597.0077z>

Sverke, M., Hellgren, J., & Näswall, K. (2002). No security: A meta-analysis and review of job insecurity and its consequences. *Journal of Occupational Health Psychology*, 7(3), 242-264. <https://doi.org/10.1037/1076-8998.7.3.242>

Tabachnick, B.G. & Fidell, L.S. (2007), *Using Multivariate Statistics* (5th ed.). Boston, MA: Pearson.

Tugade, M. M., & Fredrickson, B. L. (2004). Resilient individuals use positive emotions to bounce back from negative emotional experiences. *Journal of personality and social psychology*, 86(2), 320.

Tugade, M. M., Fredrickson, B. L., & Feldman Barrett, L. (2004). Psychological resilience and positive emotional granularity: Examining the benefits of positive emotions on coping and health. *Journal of personality*, 72(6), 1161-1190.

Turner, R. J., Wheaton, B., & Lloyd, D. A. (1995). The epidemiology of social stress. *American sociological review*, 104-125.

Virtanen, M., Kivimäki, M., Joensuu, M., Virtanen, P., Elovainio, M., & Vahtera, J. (2005). Temporary employment and health: a review. *International journal of epidemiology*, 34(3), 610-622.

Wald, J., Taylor, S., Asmundson, G. J., Jang, K. L., & Stapleton, J. (2006). Literature review of concepts: Psychological resiliency (No. DRDC-CR-2006-073). Vancouver, BC: British Columbia University.

Waller, M. A. (2001). Resilience in ecosystemic context: Evolution of the concept. *American Journal of orthopsychiatry*, 71(3), 290-297.

Wang, Z., Chen, J., Boyd, J. E., Zhang, H., Jia, X., Qiu, J., & Xiao, Z. (2011). Psychometric properties of the Chinese version of the Perceived Stress Scale in policewomen. *PloS one*, 6(12), e28610. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0028610>

Warner, R., & April, K. (2012). Building personal resilience at work. *Effective executive*, 15(4), 53-68.

Werner, E. E. (1995). Resilience in development. *Current directions in psychological science*, 4(3), 81-84.

Wilks, S. E. (2008). Resilience amid academic stress: The moderating impact of social support among social work students. *Advances in social work*, 9(2), 106-125.

Wilson, J. M., Lee, J., Fitzgerald, H. N., Oosterhoff, B., Sevi, B., & Shook, N. J. (2020). Job insecurity and financial concern during the COVID-19 pandemic are associated with worse mental health. *Journal of occupational and environmental medicine*, 62(9), 686-691. doi: 10.1097/JOM.0000000000001962

Windle, G. (2011). What is resilience? A review and concept analysis. *Reviews in Clinical Gerontology*, 21(2), 152-169. doi:10.1017/S0959259810000420

Winwood, P. C., Colon, R., & McEwen, K. (2013). A practical measure of workplace resilience: Developing the resilience at work scale. *Journal of occupational and environmental medicine*, 55(10), 1205-1212.

Yıldırım, M., & Solmaz, F. (2022). COVID-19 burnout, COVID-19 stress and resilience: Initial psychometric properties of COVID-19 Burnout Scale. *Death Studies*, 46(3), 524-532.

Yıldırım, M., Arslan, G., & Aziz, I. A. (2020). Why do people high in COVID-19 worry have more mental health disorders? The roles of resilience and meaning in life. *Psychiatria Danubina*, 32(3-4), 505-512.